

**Ələmdar Məmmədov,
keçmiş prokuror**

Taleyin mənə qismət etdiyi ömrün böyük bir hissəsini prokurorluq orqanlarında keçirmişəm. Bu illərdə çoxlu rəhbərlərim, müəllimlərim və belə demək mümkünsə şagirdlərim olub. Rəhbərlərdən ən çox İlyas İsmayılova işləmişəm. (1978-ci ildən Respublika Prokurorunun müavini, 1985-ci ilin Yanvar ayından 1990-cı ilin avqust ayına kimi Respublika Prokuroru)

Onun haqqında qələmə aldığım bu yazı İlyas İsmayılov şəxsiyyətini olduğu kimi ictimaiyyətə tanımaq niyyətindən irəli gəlir.

Əvvəlcədən deyim ki, hansı vəzifədə və statusda olursa-olsun, onun həmişə həyat kredosuna çevirdiyi əsas dəyər ədalətlikdir.

İlyas İsmayılovun yüksək mənəvi keyfiyyətlərindən biri təvazökar olmasıdır. Tale onunla səxavətli davranıb, çox şeylər bəxş edib -xarakter, yüksək əqli mühakimə qabiliyyəti, ciddilik, bir çoxlarının ən başlıca həyat amalına çevrilən yüksək vəzifələr Bütün bunlara baxmayaraq, heç vaxt bu adamı əlində olan fürsətlərlə qürrələndiyini görən olmayıb. Əksinə, İlyas müəllim o qədər təvazökardır ki, bəzən onun haqqında yüz cür iftiralar atılır, yalanlar danışılır, amma o, bir-cə dəfə də olsun, tamamilə haqlı olduğu məqamlarda belə, özündən bəhs etmir, etdiyi xidmətləri, yaxşılıqları dilə getirmir.

Məsələn, İlyas müəllim haqqında ən çox irəli sürülən ittihamlardan biri "pambıq işi" ilə bağlıdır. Guya, o, 1980-ci illərin ortalarında "pripiskaya" qarşı mübarizə adı altında xeyli günahsız insanı cəzalandırmışdı. Halbuki, 1986-87-ci illərdə bir sıra sovet respublikalarını qarsı-qovuran "pambıq repressiyaları"ndan Azərbaycanı qoruyan məhz İlyas İsmayılov olmuşdu.

Mən şəxsən şahidiyəm ki, SSRİ Baş Prokurorluğu respublikamızda da pambıq "pripiskalarını" yoxlamaq üçün 70, yaxud 90 müstəntiq (sayını tam xatırlamıram) ayırmış və bu bərədə Azərbaycana məktub göndərmişdi. Həmin vaxt mən Cəlilabadda prokuror işləyirdim. Bizim də bir işçimiz-müstəntiq "pambıq işini" araşdıran istintaq

qrupuna daxil edilmişdi. Müstəntiq geri qayıtmaq üçün İlyas İsmayılovun yanına gəlmişdim. Qısa söhbətdən sonra o, seyfin qapısını açıb içərisindən SSRİ Baş Prokurorluğundan gələn həmin məktubu mənə uzatdı və oxumağımı istədi. Oxudum, məktubda "pambıq işini" yoxlamaq üçün Moskvadan gələcək müstəntiqlərin qarşılınması, yerlə təmin olunması xahiş edilirdi. Oxuyub qurtarandan sonra İlyas müəllim mənə ikinci məktubu uzatdı. Özünün SSRİ Baş Prokurorunun müaviniyə yazdığı cavab məktubu idi. Məktubda qeyd olunurdu ki, "Diqqətinizə görə sağ olun. Amma biz öz daxili imkanlarımız hesabına bu işlərin öhdəsindən gələcəyik".

İlyas müəllim daha sonra mənə niyə bu cür cavab məktubu yazdığına səbəbini də izah etdi. Bildirdi ki, Qdlyan, İvanov kimi başqa millətlərdən olan müstəntiqlərin Azərbaycana gəlməsini və "pambıq işi"ni araşdırmasını istəmir. Çünki ortada Özbəkistan təcrübəsi vardı və bu ölkədə minlərlə adam "pambıq işinin" qurbanı olmuşdu. Özbəkistanın birinci katibi, Nazirlər Sovetinin sədri və bu kimi yüksək vəzifə tutan çox sayda rəhbər kadri, ziyalıları özünü bu repressiyadan xilas edə bilməmişdi. "Pambıq repressiyası" qurbanlarının başsız qalan ailələrini də bu hesaba əlavə etsək, həmin işdən yüz minlərlə özbək zərər görmüşdü.

İlyas müəllimin fikrincə, biz bu təcrübədən dərs almalı, "pambıq işini" ədalətlə araşdırmalıydıq. Millətin tale-yüklü məsələsini başqalarına etibar etmək olmazdı. Məhz buna görə də cəsarətlə deyə bilərəm ki, İlyas müəllimin obyektivliyi, uzaqgörənliyi, mərkəz qarşısında ötkəmliyi və ən əsası, vətənpərvərliyi o vaxt Azərbaycanın bir çox zəhmətkeşini, rəhbər işçisini, ziyalılarını repressiyalardan xilas etdi.

İlyas müəllim həm mənimlə söhbətində, həm də qısa müddətdən sonra keçirilən kollegiya iclasında çıxış edərək, bu işi özümüzün araşdırmağımızın vacibliyini "ağı qaradan ayıra bilmək" imkanlarımızla əsaslandırdı. Biz "pripiska"ya bulaşdırılmış xalqı yox, bu işi təşkil edən əsas günahkarları cəzalandırmalıydıq. Necə ki, elə də oldu. İlyas müəllim prokurorluq orqanlarına o dövrün şərtləri baxımından ciddi inqilabi dəyişikliklər gətirdi. Onun zamanında prokurorların adətən ağır

cəza istəməsi ənənəsinə son qoyuldu. Bunun üçün İlyas müəllim xüsusi kollegiya iclası keçirdi. İclasda iki rayonun prokurorunu ciddi tənqid edərkən, adi bir hadisəyə görə, insanları məsuliyyətə cəlb etmələrini qınadı. Həmin prokurorlardan biri ot tayasına od düşdüyü üçün kolxoz sədrinin bərəsində cinayət işi başlayıb, həmin şəxsin məhkum olunmasına nail olmuşdu. İlyas müəllim bu cür yanaşma tərzinin yersiz olduğunu, bununla ad bir səhlənkarlığa görə tək-cə kolxoz sədrinə deyil, həm də onun övladlarına zərbə vurulduğunu bildirdi. Çünki o dövrün kadr siyasəti ənənəsinə görə, valideyni, yaxın qohumu məhkum olmuş istənilən şəxsin karyerası bitir, onun rəhbər vəzifələrə təyin edilməsi, bəzən hətta kiçik dövlət işində çalışması belə mümkünsüz hala gəlirdi. Dəyəri dəyə ki, 30-40 manat olan bir ot tayası üçün tək-cə kolxoz sədrinin deyil, həm də onun övladlarının gələcəyinin ləkələnməsi İlyas müəllimi ciddi narahat edirdi.

Qəzəbin səbəbi

İlyas müəllimin qəzəbinə səbəb olan digər məsələ bir başqa rayonda istintaq olunan cinayət işi ilə bağlı idi. Rayon məktəbində təssərrüfat müdiri işləyən bir xanıma prokuror CM-nin 86-cı maddəsinin 3-cü hissəsi ilə (kullu miqdarda mənimməyə) çinayət işi başlamışdı. Həmin xanım isə yetim bir qız idi. Himayəsində 3 bacı-qardaşı vardı. İlyas müəllim kollegiya iclasında bu valideyinsiz qıza ağır cəza vermək təşəbbüsündə olan prokuroru çox sərət şəkildə tənbeh elədi, ciddi arxası olmasına baxmayaraq, üstündən heç bir il belə keçməmiş onu işdən çıxartdı.

Mən həmin kollegiya iclasında ötkəm, prinsipial, olduqca ciddi adam kimi tanınan İlyas müəllimin necə nə-cib ürəyə sahib olduğunu anladım. Məhz onun bu nəcibliyi sayəsində Azərbaycanın prokurorluq orqanları bacardığı qədər az cəza tələb et-

mək yolunu seçdi. Repressiv üsullara qədər varan ağır cəzalandırma ənənəsi tarixə qovuşdu.

İlyas İsmayılovun müsbət keyfiyyətlərindən biri də nəcib qəlbini əsrlər boyunca ölkəmizin ən böyük mərazi sayılan yerlilik və qohumbazlıq hissələrindən uzaq tutmasıdır. Onun Respublika Prokuroru işlədiyi dövrlərdə ən yaxın ətrafının regional mənsubiyyəti çoxşaxəli idi. Heç bir zaman öz qohumları-

nın, yaxınlarının haqqı olmadığı iş üçün kiməsə ağız açmazdı.

Yaxşı yadımdadır, Cəlilabadda yeniyən prokuror təyin olunduğum vaxtlar "şpaler işi" vardı. (şpaler-üzüm sahələrində istifadə olunan beton dirəklər) Məndən əvvəl başlanmış cinayət işi idi. 1982-1984-cü illərdə onlarla sürücü dövlət əmlakını mənimməyə görə CM-nin 86-cı maddəsinin 1-cü və 2-cü hissələri ilə məhkum edilmişdi. Mən işə başlayarkən 50-60 "qurbanlıq" öz növbəsini gözləyirdi. Müstəntiq Kərimağa Tağıyevə tapşırıdım ki, bu qədər insanı narahat etməyə dəyməz, hesabında daha çox çatışmazlıq olan bir nəfəri məhkəməyə verib, digərlərinin haqqında cinayət işinin icraatına xitam versin. İş elə gətirdi ki, hesabında ən çox 6500 manat çatışmazlığı olan sürücü tovuclu çıxdı. Ona CM-nin 86-cı maddəsinin 3-cü hissəsi ilə ittiham elan olunmalı idi. (6 ildən 15 ilədək azadlıqdan məhrum edilmə) . Həmin

şəxsə görüşüb dedim ki, sovxoz direktoru da kömək etmək şərti ilə ziyanı ödəyin, sənə, necə deyirlər, məcburi əmək tələb edə bilim. Adam mənim yanımdan narazı ayrıldı. Sonra eşitdim ki, ziyanı ödəyib. Məhkəmədə sürücünün cəzası 2 il məcburi əməyə cəlb edilməklə şərti hesab edildi .

Məhkəmədən sonra

həmin adam yanıma gəldi. Bildirdi ki, həyat yoldaşı tərəfdən İlyas İsmayılovun yaxın qohumudur. Bu iş üçün İlyas müəllimin yanına gedərək, məndən şikayət edib. İlyas müəllim eynilə mən dəyən deyib. Adam xahiş edib ki, "bəlkə məni ona tapşırırsınız". İlyas müəllim isə buna ehtiyac olmadığını, mənim ədalətli mövqə tutacağıma, verdiyim sözə tapşırıqsız da əməl edəcəyəmə inandığını bildirib.

Bəli, İlyas müəllim belə prokuror idi. O, yaxın qohumunu belə, öz işçisinə tapşırırmışdı

İlyas müəllim həm də olduqca humanist adamdır. O dövrün bütün prokurorları İlyas müəllimin həmin xüsusiyyətini bilir və buna görə də cəsarətli qərarlar qəbul edirdilər. Çox tərərüatına varmadan bu bərədə bir neçə faktla oxucuları tanış etmək istərdim.

Cəlilabadda yeniyən işə başlamışdım. Məndən əvvəlki dövrdə Daxili İşlər Nazirliyinin istintaq-əməliyyat qrupu şərab zavodlarını yoxlamış, 800 min manatlıq mənimmə faktı ortaya çıxartmışdı. 8 nəfərin CM-nin 88-1 maddəsi ilə (10 ildən 15 ilədək azadlıqdan məhrum etmə) təqsirləndirilmələrinə dair cinayət işinin məhkəmə baxışında dövlət ittihamının müdafiəsi mənə tapşırılmışdı. Hakim isə Ali Məhkəmənin üzvü Məmməd Abdulla-yev idi.

İş materialları ilə tanış olanda məlum oldu ki, ittihamdakı məbləğ real mənimmə faktından 600 min manat yüksəkdir. Zəng edib İlyas müəllimə dedim ki, istintaq orqanı ittihamı süni şəkildə şişirdib. (Şişirtmə bundan ibarət idi ki, Rusiyaya göndərilən 50 tonluq vaqonlarda çatışmayan 10-20 litr çaxırın dəyərini də mənimmə kimi ittiham əlavə etmişdilər.) İlyas müəllimin göstərişi ilə Respublika Prokurorunun 1-ci müavini Ələddin Sultanovun yanında 2 gün davam edən müzakirə aparıldı. Müzakirədə DiO-da istin-

taq və təhqiqata nəzarət şöbəsinin rəisi İsmət Qayıbov, şöbə prokuroru Vaqif Nəzərov, DiN-nin istintaq bölmə rəisi və Dima adlı müstəntiqlər, necə deyirlər. Birinci gün müstəntiqlər, necə deyirlər, mənə üstələdilər. İkinci gün müstəntiqlərin bütün dəlillərini Ali Məhkəmənin plenum qərarlarına istinad etməklə alt-üst etdim. Bəzən mübahisəyə keçən müzakirənin gedişində iş o həddə çatdı ki, adını çəkmək istəmədiyim yüksək vəzifəli şəxslərdən biri hirsənərək dedi: -Sən prokuror kimi deyil, vəkil kimi danışırısan.

Haşiyyə

Heç kimə sikkə deyil ki, uzun illər ərzində prokurorların ittihamdan imtina etməsi, ittihamı azaltma ənənəsi olmayıb. Prokuror protestləri yalnız cəzanın yüngüllüyündən verilib. Moskvanın xüsusi nəzarətində olan CM-nin 88-1 maddəsi ilə təqsirləndirilən şəxslərə prokuror 12,13,15 il azadlıqdan məhrum edilmə cəzası təyin edilməsini xahiş edirdi. (Prinsipial prokuror). Məhkəmələr "humanislik edərək" bir il aşağı cəza verirdi. Vay o prokurorun halına ki, məhkəmə onun tələbindən yuxarı cəza verəydi. (Mövqəsiz prokuror.)

Nəhayət ittihamdan 600 min manat çıxılmasına razılaşdılar.

Müttəhimlərin cəza məsələsində mənə ən çox narahat edən, hələ ailə həyatı qurmamış, bütün ömrünü təsərrüfat işlərinə sərf etmiş, Uçtəpə kəndində briqadir işləyən bir qız uşağının taleyi idi. Respublika Prokurorunun müavini ilə söhbətdə bu qız uşağına CM-nin 40-cı maddəsinin tətbiqi edib, 5 il müddətinə azadlıqdan məhrum edilmə cəzası tələb etmək tövsiyə olundu.

Məhkəmədə bütün müttəhimlə maddənin ən aşağı həddində-10 il müddətinə azadlıqdan məhrum edilmə cəzası verilməsini xahiş etdim. (Bu həmin dövrün qaydalarından kənara çıxmaq idi. Dəymiş ziyanın çox olmasına və ödənməsinə görə onların hər birinə 14-15 il müddətinə azadlıqdan məhrum etmə cəzası tələb edilməli idi.) Riski gözüm önünə alaraq briqadir qızın cəzasının CM-nin 41-ci maddəsinə əsasən şərti hesab edilməsini xahiş etdim.